

ADALÉKOK BALÁZS MÓR
ÉLETRAJZÁHOZ
(1849-1897)

2025.01.15.

ADALÉKOK BALÁZS MÓR ÉLETRAJZÁHOZ (1849-1897)

Tartalom

Bevezetés	1
Szakirodalom és források	2
A család, melybe Balázs Mór született.....	4
A család, melyben Balázs Mór felnőtt.....	8
A nemesi címer megszerzése.....	11
Balázs Mór hagyatéki ügye	14
Összegzés.....	21
Forrásjegyzék:	23
Felhasznált irodalom.....	25

Bevezetés

Verőczei Balázs Mór 1849-ben Kohn Mózes néven látott napvilágot egy zsidó terménykereskedő gyermekeként. A budapesti villamosvasúti közlekedés közmegebecsülésben álló atyjaként – emellett magyar nemesként, valamint a főváros VII. kerületi képviselőjeként – 1897-ben mindössze 48 évesen hunyt el. Munkásságáról három tudományos publikáció született: egy Merczi Miklós (1994¹) és kettő Zsigmond Gábor (2018², 2024³) tollából. Merczi Miklós tanulmánya kizárólag a közlekedésfejlesztésben vállalt szerepét tárgyalja újságcikkek, illetve a nemesi oklevél szövegrészlete segítségével. Zsigmond Gábor már az életrajzzal is foglalkozott levéltári források, lexikonicikkek és újságcikkek alapján. Mi a kutatás során azonban olyan adatokra bukkantunk, amelyek munkájában homályban maradnak. Ezen adatokkal képesek vagyunk kiegészíteni Zsigmond eredményeit, amivel közelebb juthatunk egy jövőbeni teljes értékű Balázs Mór életrajz elkészüléséhez.

Az 1885-ös országos kiállítás kapcsán a főváros vezetése kezdeményezte a Podmaniczky, valamint a Stáció utcai⁴ lóvasútvonal megépítését.⁵ Ezen felbuzdulva jelentkezett lóvasút helyett gőzüzemű vasútvonalra vonatkozó terveivel Balázs Mór a fővárosi vezetésnél. Terveit az 1886-ban publikált „Budapest gőzmozdonyu közúti vaspálya (gőz-tramway) hálózata” című munkájában mutatta be. A nyugat-európai városokban megjelenő, a gőzmeghajtásút felváltó villamos vasút megjelenésének hatására azonban Balázs Mór az új technológia magyarországi meghonosítását tűzte ki maga elé célul, és erre a vállalkozására a Siemens és Halske cégekben sikerült partnereket találnia. Az együttműködésből kifolyólag 1887-ben elindult az első budapesti villamos a Nyugati pályaudvar és a Király utca között. Ezt követően több vonal épült ki, és Budapest Európa első olyan városává vált, amely belvárosi villamoshálózattal rendelkezett, amivel számos külföldi szakembert vonzott a villamasközlekedés megismerése és tanulmányozása céljából. A pesti Duna parton fekvő, a Boráros tértől, az Eskü térig⁶ haladó villamos vonal⁷ tervei szintén Balázs Mór nevéhez kapcsolódnak.

Zsigmond Gábor és Merczi Miklós tanulmányaikban kimerítően tárgyalják, hogy hogyan született meg a kontinens első földalatti vasútja Budapesten. A vonalat az Andrássy út alá tervezte Balázs Mór, mivel a felszínen haladó villamosok ötletét a városvezetés visszautasította

¹ Merczi 1994. 131-140.

² Zsigmond 2018. 63-83.

³ Uő. 2024. 19-26.

⁴ A Podmaniczky utca ma ugyanazt a nevet viseli, a Stáció utca pedig a mai Baross utca.

⁵ Zsigmond 2018. 69.

⁶ Mai Március 15. tér.

⁷ Pesti Hírlap 1897. november 5, 306. szám 7.

esztétikai okokra hivatkozva (a felsővezetékek rontották volna a sugárút képét). A beruházást az általa vezetett részvénytársaság, a Budapesti Földalatti Villamos Közúti Vasút Rt.⁸ végezte el a Siemens és Halske céggel, valamint – az addig Balázs Mór konkurenciáját képező – Jellinek Henrik⁹ vezette Budapesti Közúti Vaspálya-Társasággal közösen. 1896-ban adták át a földalattit, amely az 1863-as londoni (gőzüzemű) után a második, emellett pedig az első villamos üzeműnek tervezett ilyen vasút volt a világon, és hamarosan Európa-szerte híressé vált. Balázs Mór emellett 1897-ben beadta a Kereskedelemügyi Minisztériumhoz Budapest metróhálózatának első terveit is, amelyek többé-kevésbé megfelelnek a mai 2-es és 4-es metró vonalainak. Zsigmond Gábor írásában megemlíti Balázs Mór nemesi címét is, azonban az erre vonatkozó levelezés forrásanyaga ez idáig még nem került feldolgozásra.

Balázs Mór közel egy évszázadon át feledésbe merült, melynek oka inkább a 20. század szélsőséges zsidó- majd arisztokrataellenes közhangulata, mint az esetleges feledés lehet. Ezeket az okokat részleteiben jelen tanulmányunkban egyelőre nem tárgyaljuk, mivel kutatásunk célja elsősorban Balázs Mór személyiségének, életrajzának eddig ismeretlen vagy/és nyilvánosságra nem hozott részleteinek feltárása.

Dolgozatunkban három, az általunk már feldolgozott források alapján jól körülhatárolható témát kísérlünk meg kifejteni: a családot, melyben felnőtt, a nemesi címer megszerzésének eddig ismeretlen körülményeit és hagyatéki ügyét.

Szakirodalom és források

A családtörténethez felhasznált – és egyben eddig feltáratlan forrásokat - Lózsy Tamás, a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár munkatársa segítségével értük el a Magyar Családkutató Egyesület¹⁰ és a FamilySearch¹¹ oldalain. Előbbin a születési- és halálozási anyakönyvek fénymásolt oldalképei találhatóak, utóbbin pedig gyászjelentések. Balázs Mór (még Kohn Mórcként) és Deutsch Malvin házassági anyakönyvét digitális átiratban a JewishGen¹² oldalon találtuk meg. E források segítségével ellenőrizni tudtuk a már említett kétségeket, melyeket a lexikon- és folyóiratcikkek felvetnek.

A családtörténeti fejezet másik fontos forráscsoportja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gyűjteményében fellelhető címjegyzékek: A Budapesti Cím-és Lakásjegyzék az 1880-1901-

⁸ A részvénytársaság később úgy, mint maga a földalatti felvette Ferenc József nevét vö. Zsigmond 2024. 22.

⁹ Budapesti Közúti Vaspálya-Társaság (BKVT) igazgatója 1883-1911 között.

¹⁰ <https://macse.hu/society/kezdolap.php> (Utolsó letöltés ideje: 2025.01.14.)

¹¹ <https://www.familysearch.org/> (Utolsó letöltés ideje: 2025.01.14.)

¹² <https://www.jewishgen.org/> (Utolsó letöltés ideje: 2025.01.14.)

es, a Der Pesther Stadt- und Landbothe für das Königreich Ungarn az 1832-1844-es, a Pesther und Ofner Wegweiser Kalender az 1837-1854-es, a Pest Szabad Királyi város házjegyzéke az 1848-as, a Pester Lloyd-Kalender az 1859-1868-as, az Adress-Kalender von Pest, Ofen und Alt-Ofen az 1867-1881-es évekre vonatkozóan. Ezek több kritikát igényelnek, mert szerkesztési elvük változó, és a pusztán információmennyiség miatt olykor ellentmondásokat vagy egyenesen hibákat tartalmaznak. Az általános kritikához Faragó Éva összefoglalója ad támpontot,¹³ míg az eltéréseket az azonos címjegyzékek évfolyamainak összevetése esetünkben könnyedén megmagyarázza.¹⁴

Az 1820-1869 között készült zsidóösszeírások, melyeket eredetileg a zsidók és az általuk felkérték a türelmi adó beszédése céljából állítottak össze, a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár gyűjteményében találhatóak. Az 1825,¹⁵ 1826,¹⁶ 1827,¹⁷ 1832-es¹⁸ összeírások héber nyelven készültek, nyelvi akadályok miatt egyelőre ezeket a dolgozatunkban nem dolgozzuk föl. Németül írták az 1820,¹⁹ 1833,²⁰ 1836,²¹ 1838,²² 1840,²³ 1846,²⁴ 1857,²⁵ 1869-os²⁶ összeírásokat. míg az 1844-est²⁷ magyarul. Az 1853-as összeírásnak csak a mutatója²⁸ állt rendelkezésünkre.

Budapest Főváros Levéltárából fő, és eddig mások által feltáratlan forrásunk a hagyatéki ügy²⁹ és számos más, ehhez kapcsolható közjegyzői irat.³⁰ Ezek mind Balázs Mór halálozási évében keltek, ugyanannál a közjegyzőnél. A nemesítéssel kapcsolatban a Főpolgármesteri Hivatal és a Belügyminisztérium Balázs Mór címertervezetének ügyében váltott négy levelét³¹ és a Király Személye Körüli Minisztérium Levéltárának Királyi Könyveinek 69. és 70. kötetét³²

¹³ Faragó 1994.

¹⁴ lásd: 86. lábjegyzet.

¹⁵ HJMA I-1-02.

¹⁶ Uo. 03.

¹⁷ Uo. 05.

¹⁸ Uo. 07.

¹⁹ Uo. 01.

²⁰ Uo. 08.

²¹ Uo. 09.

²² Uo. 10.

²³ Uo. 11.

²⁴ Uo. 15.

²⁵ Uo. II-2-1-02; 03; 04; 06.

²⁶ Uo. 08; 09; 10; 11; 12; 13.

²⁷ Uo. I-1-13

²⁸ Uo. 16

²⁹ BFL VII. 11.c. 1908. Ö 402. 79/1897.

³⁰ Uo.202. 1897 1392.

³¹ Uo. IV. 1402. b.

³² MNL OL K19 69. 873.; HU MNL OL K19 70 63-67.

használtuk fel. Utóbbiak a nemesítés tényét, a nemesi oklevél szövegét és az adományozott címer kicsinyített mását közlik és a MNL Országos Levéltár forrásai.

A család, melybe Balázs Mór született

Balázs Mór családtörténetét egyelőre az édesapjáról és a nevelőapja hozzátartozóiról általunk talált adatok alapján rekonstruáljuk, illetve pontosításokat közlünk az újonnan talált, fent említett források alapján magáról Balázs Mórról is Zsigmond Gábor eredményeihez képest.

Balázs Mór születési idejét és helyét eddig még nem sikerült minden kétséget kizáróan meghatározni a lexikonokban és újságcikkekben fellelhető ellentmondásos adatok miatt.³³ Zsigmond Gábor 2018-as tanulmányában az 1849. április 5-i dátum mellett foglalt állást, mert a közlekedési szakember mauzóleumában³⁴ található emléktáblán ez a dátum olvasható, szemben a névmagyarosítási iratán szereplő 1849. április 6-i dátummal, melyet Zsigmond elírásnak tartott.³⁵ 2024-ben ugyanezt állította.³⁶ Balázs Mór születési anyakönyvének ismeretében mi az április 6-i dátumot tartjuk hitelesnek. A bejegyzésben azt olvashatjuk: „Kohn Mozes alias Moritz” látott napvilágot Pesten, az Országút 565. szám³⁷ alatt 1849. április 6-án.³⁸ Mórcként szólíhatták, erre nem csak a névváltoztatás utáni keresztnéve utal, hanem aláírása is.³⁹ Szintén Kohn Móric néven vásárolt két helyet a Dohány utcai zsinagógában.⁴⁰ Mi a kutatásunk során nem találtunk olyan dokumentumot az anyakönyvön kívül, ami Mózesként említi, de az anyakönyv magyarázza azokat az eseteket is, melyekben Mózesként szerepel.⁴¹

Születési anyakönyvében érdekes részlet, hogy tanúként a „főrabiner úr” volt megjelölve, azaz a Pesti Izraelita Hitközség ekkori reformer főabbija, Schwab Löw Arszlán (1794-1857). A Pesti Hitközségben élesek voltak az ellentétek a reformer és konzervatív (majdani neológ és

³³ Zsigmond 2018. 67.

³⁴ Kozma utcai sírkert. 2018-ban újították fel dédunokája, dr. Balázs Károly kezdeményezésére Uo. 80.

³⁵ Uo. 67.

³⁶ Zsigmond 2024. 19.

³⁷ Az Arcanumon található “Budapest (1867-72) Pest kataszteri térképsorozata az 1872–1920 közötti változások utólagos jelölésével” című térkép alapján a mai Múzeum körút 23-25. szám alatti épület.

³⁸ Az anyakönyvben 1882-ben rögzítették a névmagyarosítást a rendeletre hivatkozva, 1897. június 28-án pedig azt, hogy 1896-ban nemességet kapott verőczei előnévvel.

³⁹ Zsigmond 2024. 20.

⁴⁰ A zsinagógában Moritz Kohn néven vásárolt két ülőhelyet. Az ülésnyilvántartási jegyzékben a névváltoztatása is bejegyzésre került. A megvásárolt hely ártól függően szólhatott örök időkre vagy húsz évre, és lehetett első- vagy második osztályú. Balázs Mór örök időkre szóló első osztályú helyeket vásárolt egyet magának (MS BN 48 SN 6 L), egyet pedig feleségének (2G BN136 SN11 R) valószínűleg az 1874-es házasságkötésük után és bizonyosan az 1882-es névváltoztatása előtt. Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, Budapest, Dohány utcai zsinagóga ülésnyilvántartásai, 1854–1950, HJA I-3-2. (Továbbiakban: Ülésjegyzék) „MS” feliratú kötet 406., és „2G” feliratú kötet 1277.; Zsigmond 2018. 67.; Cohn Mór és Deutsch Malvina házassági anyakönyvének adatai a JewishGen oldaláról.

⁴¹ Zsigmond 2024. 19. Jelen esetben a névmagyarosítási dokumentumról van szó.

ortodox) irányzatokat követők között már akkor is, amikor Schwab hivatalba lépett (1836). A két tábor külön tartotta az istentiszteleteket. A negyvenes évek az egyre szakadozó közösség számára a Dohány utcai Zsinagóga tervezéséről szólt, melyben Schwab prominens szerepet vállalt. 1850-ben az építkezési tervekről egyeztető bizottság tagja volt, de már nem élhette meg a zsinagóga megnyitását.⁴² 1849. május 27-én, bő másfél hónappal a kis Móríc születése után, Schwab a szószekről üdvözölte a Habsburg-ház trónfosztását, ami miatt a 35 napos vizsgálati fogságon túl 6 hetet töltött az Újépületben.⁴³ Schwab a hangját határozottan felemelő rabbi volt, akiről tudni lehetett, hogy milyen felekezeti és politikai beállítottsággal rendelkezik. Kohn Móríc apja, Ármin⁴⁴ mégis engedte, hogy fiának anyakönyvi bejegyzéséhez tanúskodjon, pedig bárki mást felkérhetett volna tanúnak. Ebből arra következtetünk, hogy a neológ irányzathoz tartozott, viszont nem ismerünk olyan forrást, amely az aláírás körülményeit, Schwab jelentőségét Kohn Ármin számára tovább árnyalná. Az édesapát az összes zsidóösszeírás (az 1844-es magyar nyelvű is),⁴⁵ illetve címjegyzék Hermanként említi valamilyen helyesírással, Árminként csak a névmagyarosítási dokumentumon szerepel, így a továbbiakban mi is Hermanként fogunk rá hivatkozni.

Kohn Herman 1778-ban született Óbudán.⁴⁶ Az ő – és majd ahogy alább látjuk, Balázs Mór nevelőapjának apjának – generációja a félévszázados felvilágosult abszolútizmus végén született, mely időszak ellentmondásos fejleményeket hozott a magyarországi, kiváltképpen a pest-budai zsidóság számára. A felvilágosodás eszméje a kereszténység teológiai alapú zsidóellenességét nem toleranciával, hanem racionalizmussal váltotta fel azaz a zsidóságnak a hitéhez való ragaszkodását elavultnak tartotta.⁴⁷ Mária Terézia 1747-től rendszeressé tette a türelmi adó beszédését, amelyet a birodalom más részeiben sokkal magasabb értékben szabott meg, és tömegeket utasított ki például Morvaországból.⁴⁸ A Magyar Királyságban az új adónem mégis indokoltta tette a zsidóság helyben maradását, hiszen nagy bevételt jelentett ez a Kamarának: 1846-ig, az adó megszüntetéséig összesen 6,5 millió forintot szedtek be a magyarországi zsidóságtól.⁴⁹ Komoróczy számításai szerint a magyar jobbágyok adójának átlagosan majdhogynem háromszorosát fizette egy zsidó minden adóterhével együtt a 18.

⁴² Kálmán 2010. 64.

⁴³ Komoróczy 2012b. 19.

⁴⁴ Zsigmond 2018. 67.

⁴⁵ HJMA I-1-13 141.

⁴⁶ A rendelkezésre álló korra vagy születésre vonatkozó adatok többségében (5:2-hez arányban) 1778-as születésűnek vallotta magát, egyedül az 1820-as összeírásban vallotta magát 1780-as születésűnek, és Komoróczy is ezt az adatot közli, bár nem hivatkozza egyértelműen forrását.

⁴⁷ Komoróczy 2012a. 791, 796.

⁴⁸ Uo. 778-779.

⁴⁹ Uo. 1097.

század közepén.⁵⁰ A türelmi adót a zsidók egy összegben fizették be, és a részleteket saját maguk hajtották be,⁵¹ ez eredményezte a részletes forrásbázist jelentő zsidóösszeírások létrejöttét, azonban 1820-1833 közötti években azt héberül vezették, így dolgozatunk ez időszakot a nyelvismeret hiányában nem dolgozza fel.

II. József 1783. március 31-ei rendelete átfogóan szabályozta a zsidóság jogait, és lehetővé tette, hogy bizonyos összegért cserébe Pesten is letelepedjenek. A felvilágosult rendelkezések szimbolikus példája, hogy míg Mária Terézia kötelezővé tette a férfiak számára a szakállviselést a megkülönböztetés jeléül, addig az említett józsefi rendelet éppen annak betiltását is tartalmazta.

1787-ben II. József kötelezővé tette a zsidóknak a német nevek felvételét, a rendelet értelmében 120 férfi és 37 női keresztnév közül választhattak. Ez a rendelet is a többségi társadalomba való beillesztést, a különbségek kigyomlálását célozta, hiszen a hagyományos héber nevek döntően nem követték a már kialakult európai keresztnév-vezetéknév mintát.

„A mai főváros területén az újkorban Óbudán épült ki először annak rendje-módja szerint a zsidó község.” - írja Komoróczy Géza Kohn Herman születési helyéről. Az eredetileg zsámbéki központú Zichy-birtokhoz tartozott e helység, mely kiváltképpen gr. Zichy Péterné keze alatt fejlődött. A zsidóság itt többek közt zsinagógával, zsidóbíróval, tanítóval, kórházzal, kocsmárossal, Hevra Kadisa egyesülettel rendelkezett, és gettóba tömörülés nélkül, a település bármely területén élhetett.⁵² Zsámbék és Óbuda végső soron Pest vonzáskörébe tartozott a kereskedelmi élet szempontjából: a város négy országos vásárt tartott évente, melyekre az ország egész területéről érkeztek árusok. Aki tehette, Pestre igyekezett költözni, mely költözést II. József említett rendelete megkönnyített.

A Pesti Izraelita Hitközség a századforduló évtizedeiben jött létre, nagymértékben köszönhető az említett rendeletnek. Pest szabad királyi város rendelkezése szerint az izraeliták túrt- (*toleriert*) és tartózkodó (*commorirt*) státuszban bérelhettek lakást Pesten, és csakis az akkori külvárosban, Terézvárosban. A magisztrátus a keresztény kereskedők érdekét úgy próbálta védeni, hogy a zsidók számára a kereskedést kizárólag nagyban, zárt ajtók mögött, cégtábla és kirakat nélkül engedélyezték. A két jogállás (túrt és tartózkodó) között a fő

⁵⁰ Komoróczy 2012a. 783.

⁵¹ Uo. 780. Anyagi helyzet szerinti arányos teherelosztásról: Uo. 781.

⁵² Uo. 638. A Hevra Kadisa egy községfejlettségi szint felett mindenütt megjelent; temetkezési és általános segélyezési egyletként működött. Chevra Kadisa. Magyar Zsidó Lexikon (szerk. Újvári Péter), Budapest, 1929. 838.

különbséget eleinte az jelentette, hogy a tartózkodó zsidóknak időről időre hosszabbítaniuk kellett státuszukat, míg a türtek gyerekeikre is hagyhatták azt.⁵³

A pesti zsidó közösség megszervezésének feladata először 3, majd 7 kóservendéglősre hárult, akiket a város reprezentatív embereknek tartott, hiszen ők napi kapcsolatban álltak a község tagjaival, és tevékenységük anyagilag is előkelő helyre emelte őket köztük. Ők lettek a zsidóság előljárói.

Az 1790-es évek kisebb függetlenedési harcot jelentett Pestnek Óbudától, mivel Mosé Münz, az óbudai rabbi meg akarta tartani befolyását Pest felett, hiszen eleddig ő és hitközségének Tóra-könyvei szolgálták a pesti imaházakat. 1799-ben végül megválasztották Pest első önálló rabbiját, Wahrmann Israelt (1755-1826), aki élete végéig a község érdekében munkálkodott. Alapszabályt hozott a községnek, melyben az előljáróságot kibővítette hét választmányi taggal, melyet 1816-ig ötévente választottak a túrt státuszúak maguk közül. Temetőnek való területet vásárolt, kórházat (1805) és iskolát (1814) építtetett.⁵⁴

Kohn Herman felmenői közül egyedül édesanyját, az 1758-ban Óbudán született Máriát ismerjük, de az ő leánykori nevét nem. Herman az 1790-es években ismeretlen körülmények között költözött az épülő pesti közösségbe, ahol az 1802. június 16-án kelt 2836. számú magisztrátusi rendelet szerint túrt státuszt kapott.⁵⁵ 1816-ban a hitközség közgyűlése elfogadta az új alapszabályokat, melyek átformálták volna az előljáróságot és annak választási rendjét. A város kapitánysága ezt a fejleményt formai okokra hivatkozva elutasította, és az előző szabályzat szerinti választást kényszerített ki. Ennek következtében 1817. augusztus 17-ével Kohn Herman is az előljáróság tagja lett. Ez a testület november 20-án lemondott a közösség nyomására, mely nem fogadta el az oktrojált választást.⁵⁶

Következő forrásunk 1820-ban szól Kohn Hermanról, aki 1784 körül Győrben született Rozália nevű hitvesével, özvegy anyjával, és 14 éves gyerekével terménykereskedőként élt Terézvárosban, a Rumbach-féle átjáróházban, a 415-ös házszám alatt.⁵⁷ Kohn Herman feleségének leánykori nevét szintén nem ismerjük. 1833-ban az Ország út 527-ben lakott a család, és egy Dávid nevű 13 éves fiút neveltek gyámgyermekként.⁵⁸ 1836-ban az Országút 565-be költöztek, és Dávidot már nem említi a jegyzék, azonban gyámlányként szerepel Balázs

⁵³ Komoróczy 2012a 827-828. A zsidó összeírások megjegyzik azt is, hogy az adott családfő veje, vagy fia-e valamely túrt vagy tartózkodó személynek. Például: HJMA I-1-11.

⁵⁴ Komoróczy 2012a. 828-829, 949-950.; Pesti Izraelita Hitközség. Zsidó Lexikon (szerk): Újvári Péter 1929. 701.

⁵⁵ HJMA I-1-08 99. o.

⁵⁶ Komoróczy 2012a. 952.

⁵⁷ HJMA I-1-01 218.

⁵⁸ Uo. 08 99. o.

Mór leendő anyja, a Verpeléten született kilenc éves Lórián Roza (1827-1889).⁵⁹ 1838-ban a háromfős háztartásnak 200 konvenció forintot kellett fizetnie türelmi adó gyanánt.⁶⁰

A negyvenes években címjegyzékek is említik Kohn Hermant, mint terménykereskedőt, üzlete az Ország út 572.⁶¹ alatt működött, nem messze lakásuktól. Háztartásában tartott egy-egy szakácsnőt és cselédet, hasonlóan a korább említett évekhez. Feleségét 1844 és 1846 között vesztette el, ennek jele, hogy az utóbbi évben gyámlánya, Roza már hitveseként szerepel, és ketten laktak a lakásban egy cselédlánnyal és egy szakácsnővel.⁶² 1849-ben a 71 éves Kohn Herman még biztosan megélte fia, a későbbi Balázs Mór születését, felesége, Lórián Roza pedig 21 éves lehetett. Más gyermek születéséről nem tudunk, ahogy nem tudunk Kohn Herman gyászjelentéséről vagy halotti anyakönyvről sem. 1849 és 1851 közt hunyt el, a fiatalon megözvegyült Loria Rozát pedig 1851. július 7-én Blass Zsigmond (1820 k.-1901)⁶³ terménykereskedő vette feleségül,⁶⁴ aki kora és egzisztenciája révén jobb kilátásokat kínált Rózának és a gyermek Móricnak, mint amit édesapja nyújthatott volna.

A család, melyben Balázs Mór felnőtt

Balázs Mór nevelőapja Blass Zsigmond volt, akinek apja, Móric (1791 körül-1863)⁶⁵ Kohn Hermanhoz hasonlóan első generációs Pestre költözött kereskedő⁶⁶ volt. Bonyhádön született, azon a településen, amelynek a zsidó hitközsége már a 18. század közepétől Tolna vármegye legnagyobb hitközségévé nőtte ki magát.⁶⁷ A régió zsidósága Tolna vármegyében koncentráldott, mivel Baranya vármegye nem engedte őket letelepedni.⁶⁸ A megye hitközségeinek lélekszáma mégis látványosan ingadozott,⁶⁹ ami megmagyarázható a

⁵⁹ HJMA I-1-09 127.; Nevét írják még Lorian, Lorje és Luria írásmóddal is. Cukorbetegséggel küzdött, melyet Balázs Mór megörökölt. Blass Zsigmondné Lórián Roza halotti anyakönyve.; Balázs Mór cukorbetegségéről lásd: 119. lábjegyzet. Verpeléten 1886-ban tudjuk, hogy jesiva is működött, tehát feltételezhetően korábban is nagyobb zsidó közösség élt ott. Komoróczy 2012a. 182.

⁶⁰ HJMA I-1-10 490. számú család

⁶¹ A mai Múzeum körút 9. szám alatt. Budapest (1867-72) Pest kataszteri térképsorozata az 1872–1920 közötti változások utólagos jelölésével. Pesther und Ofner Wegweiser Kalender (Továbbiakban Pesther und Ofner) 1845. 159. o; 1846. 160.; Der Pesther Stadt- und Landbothe für das Königreich Ungarn (Továbbiakban Pesther Stadt) 1839. 82.; 1840. 84.; 1842. 84.

⁶² HJMA I-1-15 132.

⁶³ Blass Zsigmond halotti anyakönyve.

⁶⁴ Az esküvőt háznál tartották. tanúknál a vőlegény apja és a menyasszony nevelőapja volt megjelölve, azonban szokatlan, hogy egy özvegynek gyámapja volna. Blass Zsigmond és Loria Roza házassági anyakönyve.

⁶⁵ Blass Móric gyászjelentése I. Ekkor élő testvérei: Zsigmond és János.

⁶⁶ Pester Stadt 1835. 83.

⁶⁷ Komoróczy 2012a 622.

⁶⁸ Uo. 630.

⁶⁹ Példaként a bonyhádi és a paksi zsidóság lélekszáma egymás mellé állítva néhány egymást követő évben: 1775: 411-254. 1776: 351-216. 1777: 509-313. 1779: 382-336. Uo. 622-623.

vállalkozók és kereskedők mozgalmas életmódjával, a regionális és országos centrumokba vándorlással. Blass Móríc 1816 körül házasodott össze Kann Rozália óbudai származású özvegygel (1783 körül-1865).⁷⁰ 1830-ban költöztek Pestre, státuszuk tartózkodó volt. Mivel gyerkeik (mint alább közöljük) 1830 előtt születtek, a család valószínűleg Bonyhádon élt még ekkor. Blass Móríc három évvel Pestre költözése után családjával 1833-ban már az Országút 648. alatt lakott: Kann Rozália előző házasságából származó Bing Áronnal (1809), Sámuellel (1813), Miksával (1815), és közös gyermekeikkel: Simonnal (1817), Reginával (1819), Zsigmonddal (1820) – Balázs Mór leendő nevelőapjával –, Károllyal (1822), Józseffel és Karolinával (véltetően ikrek, 1827).⁷¹ Volt egy Fülöp nevű fiuk is, akiről nem található adat az összeírások javarészeiben, viszont ahogy alább írjuk, Zsigmonddal közösen vállalkozott. Blass Mórícnak később szintén Zsigmond (1802) nevű öccse is Pestre költözött.⁷² Móríc Pesti működéséről 1835-ből származik az első címjegyzéki feljegyzés, de az 1843-45 közötti időszakban nem találunk róla ezekben említést.⁷³ Az összeírások szerint 1838-ban ugyanannyi, 200 konvencióos forint türelmi adót fizetett, mint Kohn Mózes, holott háromszor annyi fő élt a háztartásban.⁷⁴ 1844-ben már az Országút 647. alatt lakott családjával, ahonnan 1853-ban költöztek el előbb a Három Király utcába,⁷⁵ 1857-ben pedig a Váci utcába.⁷⁶ 1863 április 14-15. éjjelén álmában hunyt el. Gyászjelentéséből tudjuk, hogy tagja volt számos egyletnek, például elnöke volt a Pesti Kereskedelmi Betegsegélyező Egyletnek, választmányi tagja a Pest-Budai Hangászegyleti Zenedének, amely zenei középiskolát üzemeltetett.⁷⁷ Jótékony

⁷⁰Blass Rosalia gyászjelentése. Pester Lloyd-Kalender für das Jahr (továbbiakban: Pester Lloyd) 1865. március 25. 1565. sz. hirdetés. Látjuk, ezen adatok szerint Blass Móríc fiatalabb volt feleségénél. Halálakor élő gyermekei: Bing János, Bing Áron, Bing Sámuel, Bing Miksa. Férje halálakor Ármin nevű testvére élt még. Blass Móríc gyászjelentése I.

⁷¹HJMA I-1-08 5.; Blass Móríc gyászjelentése I.; Blass Károly később biztosítási hivatalnokként dolgozott, illetve tagja volt a fővárosi iparkaszinónak. Budapesti Cím- és Lakjegyzék (Továbbiakban BCzL) 1881. 27.; Adress-Kalender von Pest, Ofen und Alt-Ofen 1875. 490.

⁷²HJMA I-1-16; HJMA II-2-1-03 784. Móríc halálakor egy János nevű testvére is élt még. Blass Móríc gyászjelentése I.

⁷³Pesther Stadtban 1835-37-ig szerepel, azután egyáltalán nem. A Pesther und Ofner 1838-tól 1852-ig minden évben, kivétel 1843 és 1845 években, az 1844-es évi jegyzék pedig nem maradt fenn. Az 1843-1845 közti időszakban a fennmaradt címjegyzékek egybehangzóan nem említik. Pesther Stadt 1835. 83.; 1836. 83.; 1837. 83.; Pesther und Ofner 1838. 113.; 1839. 130.; 1840. 152.; 1842. 158.; 1846. 158.; 1847. 162.; 1849. 113.; 1851. 85.; 1852. 71.

⁷⁴HJMA I-1-10 157. számú család, oldalszám nincs.

⁷⁵A mai Király utca ekkoriban a bécsi kongresszus tiszteletére viselte a Három Király nevet.

⁷⁶HJMA II-2-1-04 479.

⁷⁷1861-től a betegsegélyezésért felelős igazgatóság tagja a Pest-Budai Kereskedelmi Betegsegélyező és Nyugdíjegyletben (B.P. fordítása). Gyászjelentésében a neve alatt felsorolják foglalkozását és tagságait: „k. priv. Grosshändler, Director des Pester kaufmänn Vereines für Krankenpflege, Ausschussmitglied des Unterstützungvereines für isr. Geschäftsleute, des israeliten Handwerkverienes, des Pest-Ofner Conservatoriums, Beirath der Pesther isr. kultusgemeinde”. Az egylet, melynek igazgatója lett. 1848-ban egy címjegyzékben feltűnik hasonló névvariánssal. Pester Lloyd 1861. 57.; Blass Móríc gyászjelentése I.; Pest Szabad Királyi város házjegyzéke 1848. 71.; Politikai Ujdonságok 1858. április 8. 14. szám 162.

tevékenységét egy akkoriban közismert vak zsidó emlékére írt füzetével⁷⁸ is alátámaszthatjuk. A korszakról szóló szakirodalomban még feldolgozatlan mind az ő, mind az általa igazgatott kereskedelmi egyesület tevékenysége, ám az előbbiekből egyértelmű, hogy karitatív kezdeményezéseivel tevékeny szerepet vállalt a társadalomban. Állandó hellyel rendelkezett a Dohány utcai zsinagógában.⁷⁹ Szervezői és jótékonyági munkásságát érdemes volna külön tanulmányban feldolgozni, mivel annak ellenére, hogy mennyire beágyazott volt a társadalomban, említés szinten sem jelent meg még egy történeti munkában sem.

Móric fia, Blass Zsigmond (Balázs Mór nevelőapja) testvérével, Fülöppel eleinte méteráruval kereskedett Blass Mórítz fiai néven.⁸⁰ Fülöpről forrásbázisunkból annyit tudunk, hogy 1853-ban a Két Sas utcában lakott. Apjuk halálát követő évben Zsigmond már testvére nélkül, Blass Mórítz fiaként működött.⁸¹ 1865-től az Első Magyar Iparbank⁸² likvidáló (azaz felszámolási) bizottmányának tagja lett.⁸³ Ebben az évben csődeljárás alá került a cége,⁸⁴ amit 1870-ben töröltek, helyére viszont saját nevén céget jegyeztetett be.⁸⁵ A nyolcvanas években magánzóként és haszonbérliként, a kilencvenes években magánzóként, háztulajdonosként és terménykereskedőként ismerhették.⁸⁶ Blass Zsigmond úgy tűnik, többféle kereskedelmi és vállalkozói formát üzött, mint apja, és forrásaink szerint egyesületeknek nem volt tagja. Balázs

⁷⁸ Kirschenheuter 1930. 91.

⁷⁹ Ülésjegyzék „SS” feliratú kötet 504.

⁸⁰ Pester Lloyd 1859. 50.; 1860. 43.; 1861. 51.; 1862. 41.; 1863. 42.; 1864. 43.; 1865. 43.; 1867. 43.

⁸¹ Sürgöny 1864. június 2. 24318. számú cégbejegyzés.

⁸² „budapesti pénzügyintézet, mely 1864. alakult 400000 forint alaptőkével, felosztva 2000 darab 200 forinttal befizetett részvényre.” A Pallas Nagy Lexikona.

⁸³ Politikai Ujdonságok 1865. május 3. 18. szám 211.

⁸⁴ Sürgöny 1866. január 24. 71355. számú cégbejegyzés.

⁸⁵ Budapesti Közlöny 1870. december 13. 67817. számú cégbejegyzés.

⁸⁶ Hol Blas, Hol Blass helyesírással. A hiteles összekötő információ a személyek azonosságára a megadott címek azonossága, követhetősége (V. kerület Sas utca 29. Hitelesíti ezt még az is, hogy ebben a lakásban hunyt el felesége 1889-ben.), illetve meg kell jegyezni a Budapesti Cím- és Lakásjegyzékkel kapcsolatban, hogy a több foglalkozást űző személyek olykor kétszer szerepelnek. Az 1882-es és az 1883-84, illetve az 1885-86 évekre vonatkozó kiadásokban Blass Zsigmond magánzóként a Sas utcai címén, haszonbérliként pedig a V. Korona utca 34. címén szerepel párhuzamosan. 1888-ban csak a Korona utcai címen haszonbérliként, 1890-ben pedig csak a Sas utcai címen szerepel, és már nem magánzóként, hanem haszonbérliként. 1894-ben átköltözött a VII. Erzsébet körút 28. alá, ahol magánzóként jelölik, ám a kötet cégjegyzékénél terménykereskedőként szerepel. Ez a kettősség 1898-ban szűnik meg, ekkor a Wesselényi utca 36. alá költözik, ahol már háztulajdonosként jelölik (A jegyzékben itt van egy zavar, mert Blasovits Zsigmondként a 36-os szám alatt szerepel, ugyanezen utcába viszont feljegyezték Blas Zsigmondként is a 28-as szám alá, amely vélhetően az előző lakcímével kevert adat. A következő évfolyamban már helyesen a Wesselényi 36. alatt szerepel). Végül lakhelyére 1900-ban költözik, az V. Klotild u. 22-be, ahol 1901. november 24-én májrákban hunyt el. 1716/c számú telekkönyvi betét alatt a Lőportár dűlőben rendelkezett egy telekkel. Blass Zsigmond halotti anyakönyve, Blass Zsigmondné Loria Roza halotti anyakönyve, BCzL 1880-81. 27.; 1882. 347.; 1883-84. 353.; 1885-86. 391.; 1890. 242, 462.; 1891-1892. 259, 462.; 1894. 128., 266, 432, 477.; 1896-97. 68, 291, 488, 563.; 1898. 80, 699, 1899. 72, 739.; 1900-1901. 78, 813.; 1901-1902. 82, 844.

Mór egy nagy, jómódú, neológitú, a „nagyapapa” révén erős szociális érzékenységgel is áthatott családban nevelkedett fel.⁸⁷

A nemesi címer megszerzése

A dualizmus kori zsidó nemesítések történetét három nagyobb időszakra lehet bontani.⁸⁸ Az első ilyen időszak az 1867, és az ezt követő néhány év, amikor a kiegyezés és az emancipáció hatására megnőtt az izraelita származásúak nemesi rangra emelésének a száma. A második nagyobb periódus az 1882 és 1887 közé eső éveket fedi le. Ekkor a politikai antiszemitizmus erősödésére adott kormányzati válaszként értékelhetjük a kiemelkedő zsidó származású egyének jelentős számú nemesítését. A harmadik szakaszt pedig az 1895 és 1897 közötti évek jelölik, amikor a millenniumi ünnepségsorozat apropóján jutalmazta az uralkodó az arra érdemes zsidó vallású egyéneket nemességgel. Mindegyik időszakot figyelembe véve a hatalom fő motivációja az volt, hogy a nemesítés intézményén keresztül nyerjék meg a polgárság gazdasági elitjét politikájuk támogatására.⁸⁹ Ezt jól szemlélteti az is, hogy az 1880-as évektől kezdve a választási években mindig több zsidó származású tehetősebb polgár nyerte el a nemesi címet a kormányzat politikájának támogatásáért cserébe.⁹⁰ Erre példaként szolgálhat a Krausz család esete, akik 1892-ben nyerték el a nemesi címet, amiért cserébe a következő választáson, 1894-ben a család egyik fiú gyermeke a Szabadelvű Párt jelöltjeként indult el az országos választásokon.⁹¹ Az asszimilációban jelentős szerepet játszó zsidóság ugyanakkor nagy mértékben javította a magyar nyelvűek számarányát a soknemzetiségű országban, ennek az aránynak a javítását a korszakban az egyik legfontosabb feladatának tekintette a magyar politikai vezetés. 1880-ban az izraelita vallásúak közül 367 ezer fő vallotta magát magyar nemzetiségűnek, ez a szám 1910-re elérte a 705 ezret.⁹² Ebből következtethetünk arra, hogy a zsidó vallású lakosság számára vonzó alternatívát jelentett a magyarsághoz való csatlakozás a korszak folyamán.

Balázs Mór nemességét a harmadik időszakban, 1896-ban szerezte. Az összes nemesítésnek egyébként mintegy ötödét kapták a gazdasági életben fontos szerepet játszó, elsősorban városi,

⁸⁷ Balázs Mór közügyekkel kapcsolatos tevékenységével kapcsolatban lásd: Zsigmond 2018. 73-75.

⁸⁸ Gonda 1992. 164.

⁸⁹ Uo. 164.

⁹⁰ Ez lehetett pénzbeli támogatás, kampányfinanszírozás vagy esetleg a család valamely tagja kormánypárti képviselőként indult az adott választáson. Lásd: McCagg 1985b. 392.

⁹¹ Uo. 391.

⁹² Katus 2021. 444.

azon belül is budapesti zsidók.⁹³ Budapesten belül a zsidóság elsősorban Terézvárosban és Lipótvárosban koncentrálódott.⁹⁴ A millennium évében összesen tizenegy, az ünnepségekkel kapcsolatosan négy zsidó származású személyt is nemesi címmel jutalmazott az uralkodó.⁹⁵ Érdekesség, hogy az 1896-os év is választási év volt és három család hasonlóképpen a már említett Krausz családhoz a választásokon támogatták a kormányt, és ezért nyerhették el a nemesi címet.⁹⁶

Balázs Mór a nemességét a millenniumi kiállításra elkészült Kisföldalatti megépítése és a város villamos közlekedésének kialakításában vállalt munkájának jutalmaként nyerte el, az oklevél 1896. június 6-ai keltezésű.⁹⁷ 1848 után a nemesi cím elsősorban presztízs kérdése volt, mivel a titulus már nem járt hivatalos kiváltságokkal.⁹⁸ A Balázshoz hasonló polgári rétegek magatartását egészen a századfordulóig a nemességhez való közeledés jellemezte. Ezt elsősorban a reprezentációban fedezhetjük fel.⁹⁹ Ezt a habitust azonban a századforduló után felváltotta egy jellemzően polgári mentalitás, ami szakított az elődök nemességet imitáló életvitelével.¹⁰⁰ Ez a jelenség ellentétes a nyugat-európai trendekkel, ahol a polgárságra nem volt jellemző a nemesség feltétel nélküli utánzása. Ezért is érdemes feltenni a kérdést, hogy a 19. század végén miért volt fontos egy zsidó ember számára a nemesi cím elnyerése Magyarországon? A válasz erre a már előbb említett presztízs, valamint a közösséghez, a magyar nemzethez való tartozás bizonyítása kifelé, a közösség felé, és befelé, az egyén identitásának erősítése. Valamint nem elhanyagolható az a tényező sem, hogy a nemesi cím által megtudták erősíteni a társadalmi hierarchiában betöltött helyüket.¹⁰¹ Balázs Mór esetében pedig fontos megjegyezni, hogy a nemesi címet tekinthetjük szakmai karrierje megkoronázásaként, ami nem volt szokatlan a korszak nemességet elnyert zsidó személyei

⁹³ Jalsovszky-Tomsics-Toronyi 2014. 130.

⁹⁴ Gyurgyák 2001. 79.

⁹⁵ McCagg tanulmányában négy nevet említ név szerint a millenniumi nemesítések kapcsán: „Balázs, Bródy, Frigyessi, Kőrösy”

Bródy Zsigmond: Neues Pester Journal tulajdonosa és főszerkesztője, érdemei elismeréseként a király a főrendiház tagjává nevezte ki; Frigyessi Adolf: ráczalmási előnévvel kapott nemességet, Adria Biztosító Társaság vezérigazgatója; Kőrösy József: Fővárosi Statisztikai Hivatal első igazgatója, az Egyenlőség újság 1896. június 12.-i száma így adta hírül a nemesítés tényét: „[...]világhírű tudós, akit tekintélynek ismer a világ minden akadémiaja. Az ő nemességéhez nem is kellett előnév.”

McCagg 1985b. 393., 443.

⁹⁶ Uo. 570. 393.

⁹⁷ HU MNL OL K19 70 63.

⁹⁸ 1848. évi IX. törvénycikk az urbér és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézma és pénzbeli fizetések megszüntetéséről, <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84800009.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1848> (Utolsó letöltés ideje: 2024.11.10.).

⁹⁹ Katus 2021. 567.

¹⁰⁰ Uo. 570.

¹⁰¹ Komoróczy 2012b. 199.

között.¹⁰² A nemesi oklevél a zsidók számára sok lehetőséget nyitott meg a korban rendkívül fontos Kaszinó tagságtól az országgyűlés Felsőházában való politizálás lehetőségéig.¹⁰³ Érdeemes megjegyezni azt a körülményt is, hogy a dualizmus korában nemesített zsidók körében túlnyomó többségben voltak a neológ irányzat hívei az ortodoxokkal szemben.¹⁰⁴ William McCagg monográfiájában kiemeli, hogy az 1887 és 1896 közötti időszakban a 29 nemességet kapott zsidó családból 23 volt tagja a Pesti Neológ Hitközségnek.¹⁰⁵ Ez abból fakad, hogy a neológ irányzat hívei inkább törekedtek arra, hogy beolvadjanak a magyarság soraiba, ezen beolvadás legékesebb bizonyítéka pedig egy nemesi oklevél lehetett. Balázs azon zsidó származású nemesek közé tartozott, akik nem tértek át más vallásra a nemesi cím megszerzése érdekében. Az első ilyen személy Schossberger Simon Vilmos volt, aki magyar nemesi címet kapott 1863-ban úgy, hogy zsidó vallású volt a nemesítése idején.¹⁰⁶

Balázs Mór nemesítésének a hírét ezekkel a szavakkal adta hírül az Egyenlőség újság az 1896. június 12.-i számában: *[...]jaki hazája fővárosának olyan fényes közúti közlekedést adott, amilyen egyetlen világvárosnak sincs, méltán érdemelte meg a nemességet.*”. A nemesség elnyerése után egy, a reprezentáció szempontjából fontos feladat még Balázs előtt állt. Ez pedig a családi címer elkészítése és a hivatalos szervekkel való elfogadtatása volt. Erre vonatkozó törekvései kezdetben nehézségekbe ütköztek, melyek az 1896 októberétől egészen 1897 januárjáig tartó levélváltásokból ismerhetők meg. Balázs Mór és a Belügyminisztérium között lefolytatott levelezésben a budapesti főpolgármester, Ráth Károly¹⁰⁷ is fellépett közvetítőként. Az említett levélváltások oka az volt, hogy a Balázs által előzetesen a Belügyminisztérium számára elküldött címertervezet többrendben nem felelt meg a heraldika szabályainak. Ezt a tényt a belügyminisztérium államtitkára levélben erősítette meg, és a hibák javítására javaslatokat is tett.¹⁰⁸ Ezt a levelet nem közvetlenül Balázs Mórnak címezte a Belügyminisztérium államtitkára, hanem Ráth Károlynak, a főváros főpolgármesterének, azzal a kéréssel, hogy a levelet továbbítsa a címer megrendelőjének. A válasz csak két hónappal később, decemberben érkezett Balázs részéről, amelyhez csatolta a javítások alapján átdolgozott címertervezetet, azonban ezt nem látta el szabályos aláírásával.¹⁰⁹ Az aláírás hiányának pótlása után a Belügyminisztérium elfogadta a módosított címertervezetet, és Balázst

¹⁰² McCagg 1985a. 405.

¹⁰³ Uo. 377.

¹⁰⁴ Komoróczy 2012b. 200.

¹⁰⁵ McCagg 1992. 146.

¹⁰⁶ McCagg 1985b. 395.

¹⁰⁷ Budapest első főpolgármestere 1873-1897-ig, haláláig töltötte be a pozíciót vö. Horváth 2008.

¹⁰⁸ BFL IV 1402. b 1896 1194.

¹⁰⁹ Uo. 1607.

a Király Személye Körüli Minisztériumhoz irányította a nemesi oklevél kiállításának ügyében.¹¹⁰

Maga a címer egyedülálló a korábbi időszak nemesi címerei között, különleges elemei miatt. A következő címerábrákat találhatjuk meg a címertervezetben: „...*vasúti alagut*...”, „...*három cikázó villámsugár*...”, „...*egy- a paizs alsó széléig futó sínpár*...” valamint „...*fehérszárnyas vaskerék [emelkedik ki,] jobbról és balról három-három cikázó arany villámsugárral*...¹¹¹” Ezek a motívumok meglehetősen szokatlanok voltak a korszak heraldikáját tekintve, ugyanakkor kiválóan rámutattak Balázs Mór villamos vasúti közlekedésben elért eredményeire. A heraldikai szabálytalanságok ezekből a címerábrákból fakadtak, mivel a modern, polgári világ motívumait csak nehézségek árán lehetett a heraldika, középkorban kialakult, meglehetősen merev szabályrendszerével kompatibilissé tenni. Dolgozatunk erre a kérdéskörre nem terjed ki, azonban a jövőbeni kutatások tárgyát képezheti akár Balázs Mórnak, akár a korszakban nemességet szerzett polgári családok címereinek részletes heraldikai megközelítésű vizsgálata.

Zsidó származású nemesi családokban érdemes megfigyelni, hogy a nemesi cím elnyerése után milyen irányba alakul a nemességet elnyert személy életstílusa, életmódja. Vannak példák arra, hogy az adott személy jelentős mértékben változtat életmódján, azonban többen is megtartották azokat a polgári életstílussal járó magatartási mintákat, amelyek életük szerves része volt a nemesítés előtt.¹¹² Balázs Mór esetében sajnos ennek a körülménynek a vizsgálatára nincs lehetőségünk, mivel alig egy évvel a nemesítése után, 1897. augusztus 1-én hirtelen elhunyt.

Balázs Mór hagyatéki ügye

Hasonlóan Balázs Mór születési adataihoz, a halálozás körülményei sem egységesen szerepelnek az életéről szóló cikkekben.¹¹³ Zsigmond Gábor a *Pesti Napló* és a *Budapesti Hírlap* tudósításai alapján rekonstruálta az eseményeket, melyek Balázs Mór 1897. augusztus 1-ei, Remagenben bekövetkezett halálát övezik.¹¹⁴ Ezek az adatok egyeznek a halotti anyakönyvben, és a hagyatéki ügyében kelt tárgyalási jegyzőkönyvben olvashatókkal.¹¹⁵

¹¹⁰ BFL IV 1402. b 1897 0015.

¹¹¹ BFL IV 1402. b 1896 1194.

¹¹² McCagg 1985a. 379.

¹¹³ Lásd: Zsigmond 2018. 67.

¹¹⁴ Uo. 79-80.

¹¹⁵ 1897. szeptember 2-án dr. Morzsányi Károlyi ügyvéd jelentette be az anyakönyvvezetőnél, hogy 1897. augusztus 1-én d.e. ¼ 9 órakor cukorbetegségben hunyt el. A hagyatéki ügy első bekezdésében olvashatjuk: „(...)”

A temetését követő napon, augusztus 8-án Kormos Béla közjegyzőnél Balázs Mór özvegye – született Deutsch Malvina – dr. Morzsányi Károly ügyvédet hatalmazta meg a nevében való eljárásra a hagyatéki ügyben.¹¹⁶ Morzsányi szeptember 2-án bejelentette az elhalálozás tényét az anyakönyvvezetőnek,¹¹⁷ a hagyatéki leltár felvételére szeptember 24-én került sor. Szeptember 27-én dr. Kiss József közjegyző-helyettes¹¹⁸ vezette a tárgyalást, melyen részt vett özvegy Balázs Mórné, dr. Morzsányi Károly, az árvaszék által a gyerekek érdekképviselőjét biztosító dr. Dáni Mihály és a félárvak „*atyai nagyatyja*”, Blass Zsigmond.¹¹⁹

A leltár részletesen nem maradt fenn, csak abban a formában, melyben a tárgyalás alatt hivatkoztak rá, így ez alapján állítottuk össze a fejezetben szereplő táblázatokat. E körülmény miatt a leltárban szereplő értékpapírokról és a tartozásokról, illetve a követelésről nem tudhatjuk, hogy pontosan mit takarnak, azonban az ingatlanokat helyrajzi számuk alapján be tudtuk azonosítani. A jegyzőkönyv másik érdekessége, hogy bár a 1892. XVII. tc. bevezette a korona-fillér valutarendszert, a jegyzőkönyvben kizárólag forintban vannak feltüntetve az egyes tételek értékei. Ez megmagyarázható azzal, hogy az állam- és bankjegyeket 1894-től kezdték el beváltani, és koronában csak 1900. jan. 1-től volt kötelező számítani, így valószínűleg esetünkben az értékeket forintban volt a legkézenfekvőbb megjelölni még 1897-ben is.¹²⁰

1. táblázat: Balázs Mór hagyatékának cselekvő állapota.¹²¹

Tételszám	Megnevezés	1897-es forint értéke (frt)	1897-es korona érték (K)	2023-as forint értéke (HUF)	Tételek aránya a hagyatékban (%)	Hagyaték típusok aránya (%)
1.	Készpénz	13.393,67	26.700,34	73.745.547,02	5,56	5,56
2-7.	Értékpapírok	48.950,00	97.900,00	269.518.700,00	20,33	23,86
8.	Takarékbetét	8.500,00	17.000,00	46.801.000,00	3,53	
9.	Követelés	5.000,00	10.000,00	27.530.000,00	2,08	2,08
10.	Aradi utcai ingatlan	19.570,00	39.140,00	107.752.420,00	8,13	68,51
11.	Budai ingatlanrészek	95.000,00	190.000,00	523.070.000,00	39,45	
12.	Újpesti út menti ingatlanrészek	50.400,00	100.800,00	277.502.400,00	20,93	
Összesen		240.813,67	481.627,34	1.325.920.067,0 0	100,00	100,00

Remagen községben (:Németország:) 1897. évi augusztus hó 1. napján írásbeli végrendelet hagyás mellett elhalt verőczei Balázs Mór (...).” Balázs Mór halotti anyakönyve; HU BFL VII. 11.c. 1908. Ö 402. 79/1897. 18.o.

¹¹⁶ HU BFL VII.202. 1897, 1392.

¹¹⁷ Lásd a 115. lábjegyzetet.

¹¹⁸ Kormos Béla közjegyzőt helyettesítette, aki ugyanabban a József körüti házban működött, ahol Balázs Mór és felesége élt. HU BFL VII.202. 1897 1392.

¹¹⁹ Uo. VII. 11.c. 1908. Ö 402. 79/1897. 17-18.

¹²⁰ Leányfalusi-Nagy 2006. 7.

¹²¹ Az összes táblázatban szereplő mai értékre történő valutaátváltás Danyi Pál ártörténész weboldala alapján készült, mely szerint egy 1897-ben forgalomban lévő korona a 2023-as forint 2753-szorosát érte <https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/> (utolsó elérés: 2024.11.12); A forint pedig két koronát ért. Leányfalusi-Nagy 2006. 6-8.

A cselekvő állapot leltárának¹²² ingó részét az 1. tétel alatt felvett 13.393 ft 67 kr készpénz,¹²³ a 2-7. tételek alatt felvett 48.950 ft értékű értékpapírok, a 8. tétel alatt felvett 8500 ft értékű takarékbetét,¹²⁴ a 9. tétel alatt felvett 5000 ft értékű követelés alkották. Az ingatlan örökség között találjuk a 10. tétel alatt felvett 19.570 ft értékű Aradi utcai ingatlant, vagyis az Aradi utca 68. alatt álló egyemeletes, 284,76 négyszöglől (1024,18 m²) alapterületű bérházat, melyet 33.000 forintért vásárolt 1893. október 10-én Balázs Mór és neje.¹²⁵ A 11. tétel alatt felvett 95.000 ft értékű budai ingatlanrészek¹²⁶ és a 12. tétel alatt 50.400 ft értékű Újpesti út menti ingatlanrészek¹²⁷ alkották a leltár hátralévő részét, összesen 240.813 ft 67 kr értékben. Összességében tehát Balázs Mór hagyatékának több mint kétharmadát ingatlanok, egynegyedét értékpapírok tették ki.

2. táblázat: A Deutsch és Schossberger családok ingatlanhagyatékának aránya összevetve Balázs Móréval						
	Deutsch Ignác (1873)	Deutsch Bernát (1893)	Schossberger Simon Vilmos (1874)	Schossberger Henrik (1899)	Schossberger Zsigmond (1900)	Balázs Mór (1897)
Hagyaték cselekvő állapota (millió ft)	2,37	4,39	1,49	4,57	4,1	0,24
Ingatlan értéke (millió ft)	0,99	0,18	0,99	2,17	2,66	0,16
Ingatlan aránya a hagyatékban (%)	41,8	4,10	66,4	47,5	64,9	68,5

A vagyon 68,51%-a bérházakba fektette Balázs Mór, ez az arány jelenik meg a korban a Schossberger család tagjainak hagyatékában is, bár az ő vagyonuk nagyságrendekkel nagyobb volt. Schossberger Simon Vilmos (1796-1874) hagyatékában az ingatlanok aránya 66,4%, kerekítve 990.000 ft értékben, fiának, Henriknek hagyatékában (1831-1899) 47,5% 2.170.000 ft értékben, másik fiának, Zsigmondnak (1826-1900) 64,9%, 2.660.000 ft értékben.¹²⁸ Ez a hasonlóság nem csak azért különös, mert a két családi vagyon értéke jelentősen különbözött,

¹²² A cselekvő állapot leltárában az öröklendő vagyont találjuk, míg a szenvedő állapot leltárában az öröklendő tartozásokat. A tanulmányunkban idézett „Nagy vagyonok legendárium” című Kövér György cikkben ezt a cselekvő és szenvedő állapotot úgy olvashatjuk, hogy aktív és passzív állapot, mely latin eredetű szavak a kor szóhasználatában előfordultak.

¹²³ Mely az Angol Bankban volt Balázs Mór számláján. BFL VII. 11.c. 1908. Ö 402. 79/1897. 23.

¹²⁴ Mely az árvaszékhez került letétben. Uo.

¹²⁵ A pesti telekkönyv 3168. számú betétében 3136. helyrajzi szám alatt található ingatlan. HU BFL - XV.37.c - 3168 – 28413 2-3.o. A bérházat 1902-ben az árvák képviselőjétől Wolfner József, a Singer és Wolfner Könyvkiadó Vállalat alapítója vette meg 80.000 koronáért, tehát hétezer forinttal drágábban, mint ahogy azt a házaspár vette. Uo.; HU BFL VII. 11.c. 1908. Ö 402. 79/1897. 26.; BCzL 1897-1898. 65.

¹²⁶ A budai telekkönyv 2184. számú betétében 3525/1., 3525/2., 4069/2. helyrajzi számok alatt található ingatlanok felerésze. Uo.

¹²⁷ A pesti telekkönyv 14505-14534 számú betéteiben 1688-1689 / 1-től 1688-1689 / 30. helyrajzi számok alatt található ingatlanok, melyek 3/10-ed részben illették Balázs Mór. Uo. 27.

¹²⁸ Kövér 1997. 29.

hanem mert az ingatlanok jellege is eltérő volt. Az 1863-ban nemesített Simon Vilmos még gabonakereskedéssel és cukorgyártással foglalkozott, fia azonban az Esterházy hercegtől 26.000 katasztrális holdnyi birtokot vásárolt.¹²⁹ Balázs Mór ingatlanrészei (a budai ház esetében még épülő) bérházakban feküdtek, míg a Schossberger vagyon tetemes részét már a földbirtok jelentette. Deutsch Ignác (1803-1873) és fia Bernát (1826-1893) szintén cukorgyárakat üzemeltető vállalkozók, akik szintén földbirtokot vásároltak, de az ő hagyatékuk összetétele eltért mind a Schossbergerékétől, mind Balázs Mórétól.¹³⁰ Ignác 990.000 ft értékű ingatlanvagyonra, mely a vagyon 41,8%-át jelentette, jelzi az ingatlanba fektetés fontosságát, Bernát ezzel szemben már csak 180.000-ezres ingatlan vagyont hagy hátra, mely az egésznek csupán 4,1%-át tette ki.

Feltűnik egy markáns különbség Balázs Mór, a Deutschok és a Schossbergerek útjai között. Balázs Mór nem nevelőapja vállalkozásába társult. Tudjuk róla, hogy tanulmányai után téglagyára volt,¹³¹ majd a közlekedésüggyel foglalkozott, amelyek gyökeresen más vállalkozások, mint az apja által hagyományosan folytatott terménykereskedés. Jelen tudásunk szerint úgy tűnik, hogy Balázs egy saját vagyon építésébe foghatott csak bele, míg a másik két családban generációkon át öröklődött a vagyon. Deutsch Ignác például végrendelkezett is arról, hogy egyben maradjon az örökség.¹³² Blass Zsigmondtól Balázs Mór nem örökölhette, ugyanis nevelőapja túlélte őt és 1901-ben hunyt el.¹³³

Balázs a Millennium idején ért révbé, ekkor számíthatott a havi 18.000 K fizetésre, melyet a Budapest Városi Villamos Vasút részvénytársaság vezérigazgatójaként kapott,¹³⁴ és ekkor kapott nemességet tevékenysége elismeréséül. Balázs Mórnak a nemesítéstől 14 hónapja volt hátra életéből, és ez idő nem volt elég arra, hogy kibontakozzon az új rang adta lehetőségekben. A budai ingatlanrészek esetében láthatjuk, hogy számos társtulajdonossal bérházakba fektetett be pénzt, és épp építkezés zajlott, amikor elhunyt, lehetséges, hogy ezt a mintát folytatta volna, és további bérházakba fektetett volna be.

Varga László úgy vélte, hogy a nemességet nyert sikeres zsidó nagyvállalkozók előtt két út állhatott. Az egyik út az arisztokratikus életmód átvétele volt, kastélyokkal, uradalmakkal és hangsúlyos magyarsággal (Lásd a turai Schossberger kastélyt, vagy a hatvani Grassalkovich-kastélyt, melyet a Deutschok uradalmuk központjává tettek), a másik út pedig a vállalkozói

¹²⁹ Komoróczy 2012b. 201.

¹³⁰ Uo. 202-203.

¹³¹ Zsigmond 2018. 68.

¹³² Komoróczy 2012b. 202.

¹³³ Blas Zsigmond gyászjelentése.

¹³⁴ Zsigmond 2018. 72.

életmód folytatása, melyre példának Weiss Manfrédot mutatja be, aki haláláig elsősorban gyártulajdonosként gondolkodott magáról, munkával töltve mindennapjait.¹³⁵ Balázs Mórt nemesi tevékenysége híján nem tudjuk igazán besorolni ezekbe a csoportokba. Egy módon következtethetünk arra, hogy melyik irányt választotta volna, ez pedig az, hogy megvizsgáljuk a tárgyalt nemesek életútját: jelent-e számukra viselkedésbeli törést a nemesség megszerzése.

Weiss Manfréd folyamatosan visszaforgatta a jövedelmét az üzemeibe, tartalékát bérházak formájában tartotta. A Deutschok még a nemesítésük előtt megvásárolták a Grassalkovich birtokot a kastéllyal, a Schossberger család kapcsán viszont nem látjuk jelét az arisztokratikus életmód imitálásának a nemesítésük előtt, viszont 1883-ban maga Zsigmond építteti a turai kastélyukat. Sisa József kutatása alapján ez részben egy buckinghamshire-i Rothschild-kastély mintájára épült, amit ő a Schossbergerek nyugati nagypolgársághoz való hasonulási vágya kifejeződéseként értelmez.¹³⁶ Mindezzel együtt megjegyzendő az is, hogy mind a cukorgyártáshoz, mind a gyártelep létesítéséhez földbirtokra van szükség, tehát a két kastély tulajdonos nem pusztán úri indíttatásból vett földeket. Végül, ha a Deutschok és a Weissek életútjának mentén besorolhatjuk Balázs Mórt aszerint, hogy nemesítés előtti tevékenysége milyen viselkedésre predesztinálja, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy vélhetően nem törekedett volna uradalom kiépítésére. Mivel azonban téglagyári tevékenységét is felfüggesztette, nem a Weiss Manfréd-féle, gyárának kapacitását folyamatosan növelő “termelő-vállalkozó”, hanem talán sokkal inkább egy “fejlesztő-vállalkozó” típusát elevenítette meg, aki egyrészt ingatlanbefektetéseit, másrészt Budapest közlekedésfejlesztését (ld. halála előtt beadott földalatti vasúti terveit) tartotta volna szem előtt.

¹³⁵ Varga 1983. 39.

¹³⁶ A hagyományosan Ybl Miklósnak tulajdonított épületet valójában egy másodrendbeli építész, Bukovics Gyula építette. Bukovics bizonyítottan merített a kor legfrissebb rendelkezésre álló illusztrált művészettörténeti kötetéből, azonban egyelőre bizonytalan, hogy Schossberger, vagy Bukovics vetette fel az 1880-1883 közt épült kastély mintául vételét a tervezésnél. Sisa 2006. 265.

3. Balázs Mór hagyatékának szenvedő állapota				
Tételszám	Megnevezés	1897-es forint értéke (fr)	1897-es korona érték (K)	2023-as forint értéke (HUF)
1-4.	"szenvedőség"	6261,60	12.523,20	34.476.369,60

4. táblázat: A Deutsch és Schossberger hagyatékok eladósodottságának összevetése Balázs Móréval						
	Deutsch Ignác (1873)	Deutsch Bernát (1893)	Schossberger Simon Vilmos (1874)	Schossberger Henrik (1899)	Schossberger Zsigmond (1900)	Balázs Mór (1897)
Hagyaték cselekvő állapota (millió forint)	2,37	4,39	1,49	4,57	4,10	0,24
Tiszta hagyaték (millió forint)	1,94	4,38	0,77	2,35	2,44	0,23
Adósság a hagyaték cselekvő állapotának arányába (%)	18,00	0,00	48,00	49,00	40,00	4,00

Balázs Mór hagyatékának szenvedő állapotát leíró leltárát az annak 1-4. tételei alatt felvett 6261 ft 60 kr értékű „szenvedőség” alkotta.¹³⁷ A leltár ez esetben sem maradt fenn részletesen, ezért nem tudhatjuk, pontosan miből állt. Szembetűnő, hogy Balázs a vagyon méretéhez képest elenyésző tartozást hagyott maga után; a hagyaték cselekvő állapotához képest csupán 4%-nyi összeget. Ez az arány közel állt a vizsgált örökségek közül a Deutsch családnál tapasztaltakhoz, akik közül Bernát egyáltalán nem hagyott maga után adósságot, míg Ignác hagyatékának 18%-a adósság volt. A vizsgált Schossbergerek közül ezzel szemben Zsigmond 40%, Simon Vilmos 48% és Henrik 49% arányban hagytak hátra tartozást, tehát az örökös utóbbi két esetben tulajdonképpen a vagyon felével rendelkezett, ha mindezt törleszteni akarta.

További összehasonlítási szempont lehet Balázs Mór, valamint a Deutsch és a Schossberger család között a közlekedésbe való investálás is. A Monarchia zsidóságának jelentős része tevékenykedett az iparban és a közlekedésben, arányuk együttesen a 37%-ot is elérte.¹³⁸ Ebből következik az is, hogy mindkét összehasonlítási alapot képező család története során kapcsolatba került a közlekedés fejlesztésével. A Hatvany-Deutsch család az 1850-es és 60-as évek során fővállalkozója volt a Kassáról és Munkácsról induló vasútvonalaknak.¹³⁹ A Schossberger család portfóliójában pedig szintén szerepelt a vasútépítés finanszírozása.¹⁴⁰ Míg a két említett család a magyar vidéken finanszírozta a tömegközlekedés és az áruszállítás

¹³⁷ Uo. 19-20.

¹³⁸ Gyurgyák 2001. 82-83.

¹³⁹ Halmos 2004. 88.

¹⁴⁰ McCagg 1985b. 395.

fejlődését, Balázs Budapesten alkotott maradandót a villamosított tömegközlekedés meghonosításával.

Balázs Mór és Deutsch Malvin minden javat, melyet a házasság során szereztek, fele-fele arányban birtokoltak. A vállalatigazgató félt attól, hogy magas pozíciója miatt a párjának e közszerzeményi jogát nem ismerné el a hagyatéki bíróság, ezért 1896. június 18-án kelt végrendeletében „*Összes már meglevő és ezentul szerzendő ingó és ingatlan*” vagyonára nézve általános örökösöket jelölt ki. Ennek értelmében egyenlő arányban örökölték volna gyermekei az özvegygel, holott a feleségnek így valójában az örökség $\frac{3}{4}$ -ed része jutott volna, hiszen a férj tulajdonának felén túl az egész ingatlanok felével már közszerzeményi jogán rendelkezett. Ennek részét nem képezte az Aradi utca 68. szám alatt álló bérház, mert ez *egyedül a törvényes örökösöket illeti meg*”¹⁴¹, így Balázs Mór részén kizárólag a gyermekei osztoztak.

Balázs Mórné a hagyatéki tárgyaláson felhívta a figyelmet az egyenlőtlenségre (ti., hogy a végrendelet értelmében végeredményben ő a vagyon $\frac{3}{4}$ -ét birtokolná), és egy másik javaslattal állt elő a hagyaték elosztására. Ez alapján lemond az őt illető örökségről a 11. tételben felvett budai ingatlanrészen kívül, mert azon még a Balázs Mór és tulajdonostársai által elkezdett építkezés zajlik. A befejezéséhez nagymértékű kölcsön felvételére van szükség, melynek folyamata bonyolulttá válna, ha négy új résztulajdonossal bővülne a kölcsönt felvevők köre, továbbá nem szeretné gyermekeit máris költségekkel terhelni.¹⁴² Tehát nemcsak a házaspár együttesen gazdálkodott rendkívüli tudatossággal, mivel a hagyatékna mindössze négy százalékát tette ki az adósság, hanem Balázs Mór halála után felesége is továbbvitte ezt a hagyományt, és nem akarta hitelfelvétellel megterhelni gyermekei öröklött vagyonát.

Javaslatában, mivel a budai ingatlanrészeken kívül mindent átenged örökös társainak, 15.621 ft 83 $\frac{1}{2}$ kr értékkülönbözöt jelentkezik, melyet az 1. tételben felvett készpénz egészéből, és a 8. tételben felvett takarékbetétből kompenzálnak. A hagyatéki terhek pedig teljes egészében a kiskorú örökösök által térítendő.¹⁴³ Hogy bizonyítsa, nem „*nyerészkedni*” akar, bemutatta házassági szerződését, melyen 25.000 ft készpénzhozománya is szerepelt, kijelentve, hogy ha a bíróság elfogadja a javaslatát, azt nem követeli vissza.¹⁴⁴

Dr. Dáni Mihály úgy értékelte, hogy a javaslat értelmében a kiskorúak érdeke nem sérül, sőt, kifejezetten érdekükben áll a módosítás, így elfogadásra terjesztette azt az árvák nevében is. Blass Zsigmond hasonlóképp javallotta a módosítást, az árvaszék pedig 1897. október 12-

¹⁴¹ Vélhetően azért, mert ezen ingatlanrész tulajdonjogai a többitől eltérően kizárólag Balázs Mór tulajdonát illették. HU BFL VII. 11.c. 1908. Ö 402. 79/1897. 19.

¹⁴² Uo. 24.

¹⁴³ Uo. 23.

¹⁴⁴ Uo. 24.

én elfogadta a módosított osztály-megállapodást. Balázs Mórné így 110.621 ft 83 ½ kr értékű, míg gyermekei fejenként 32.547 ft 95 ¾ kr értékű vagyont örökölték.¹⁴⁵ Balázs Mór végrendeletében azt is elrendelte, hogy ameddig gyermekei a nagykorúságot el nem érik, felesége élvezze örökségük minden jövedelmét és hasznát számadási kötelezettség nélkül. Egy megkötése volt, hogy: „*eme jövedelmekből nőm kötelezve legyen gyermekeim ellátásáról s neveltetéséről állásukhoz s vagyoni viszonyaikhoz mértén gondoskodni.*”¹⁴⁶

Összegzés

Kutatásunk célkitűzése Balázs Mór életrajzának kiegészítése volt. Először is a születési és a halálozási körülményeit sikerült pontosítanunk az eredeti anyakönyvek felhasználásával. Erre azért volt szükség, mert Zsigmond Gábor a 2018-as, illetve a 2024-es tanulmányában nem dolgozta fel, nem közölte ezeket az elsődleges forrásokat és mindkét esetben olyan dátumot (1849. április 5.) adott meg születési dátumként, melynek ezek a ellent mondanak.¹⁴⁷ A halálozási időpontját, melyet Zsigmond megadott, az anyakönyvek, valamint a hagyatéki ügy is megerősítik, így összességében kimondhatjuk: Balázs Mór 1849. április 6-án született Pesten, és 1897. augusztus 1-én hunyt el Remagenben.

Családi háttéréről megállapítottuk, hogy a Blass-családban neveltetése a neológia, a vállalkozás és a jótékonyág jegyében telhetett. A minták, melyeket nevelőapja, Blass Zsigmond és az ő apja, Blass Móric nyújtott, hasonlítanak arra a vállalkozói mentalitásra, magatartásra, jótékonyásra melyet Balázs Mór életében képviselt. Megtudtuk azt is, hogy mind nevelőapja, mind édesapja első generációs Pestre költözött kereskedők voltak a nem Pesti zsidóság két prominens zsidó közösségéből, Óbudáról és Bonyhádról, és betagozódtak a társadalmi életbe. A címjegyzékek és a zsidóösszeírások egymást kiegészítő módon adnak képet Pest-Buda, illetve Budapest népességéről, és lehetőséget ad arra, hogy akár a későbbiekben a rokonok sorsát is követhessük, mind az életkörülményeikre, mind a foglalkozásukra való tekintettel.

A nemesi címer megszerzésével kapcsolatos levelezés feldolgozását mi kíséreltük meg először, és ebből kiderült, hogy milyen nehézségekkel nézett szembe egy újnemes a cím elnyerése és a címerterv elfogadtatása közötti időszakban. A források lehetővé teszik egy, a dualizmus címereit érintő heraldikai kutatás megkezdését, hiszen tájékozódhatunk belőle arról,

¹⁴⁵ Uo. 26-28.

¹⁴⁶ BFL VII. 11.d.1897.v.I0075.

¹⁴⁷ Vö.: Zsigmond 2018. 67., Zsigmond 2024. 19.

hogy a Belügyminisztérium a hagyományos heraldikai szempontok szerint közelítette meg az új címereket is.

Balázs hagyatékát – amelyet először mi kíséreltünk meg feldolgozni – összevetve a kor pénzarisztokratáinak hagyatékával azt állapítottuk meg, hogy valamennyiük esetében hasonlóan nagyarányú vagyon feküdt ingatlanokban, de jelentősen különböztek egymástól, mert míg a Schossberger és a Deutsch család vagyona földbirtokban feküdt, addig Balázs Mór és Weiss Manfrédé ingatlanokban, illetve Balázs Mór vagyonának negyede értékpapírokban. Balázs Mór esetében az sem elhanyagolható szempont, hogy vagyonának mindössze 4%-át tette ki az adósság.

Balázs Mór életének számos területe maradt még, amit a későbbiekben tervezünk górcső alá venni, ilyen például iskoláinak, tanulmányi útjainak részletes feltárása vagy kapcsolati hálójának felderítése, melyek lehetővé teszik majd Balázs Mór életrajzának megírását.

Forrásjegyzék:

Anyakönyvek

Balázs Mór születési anyakönyve. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QS7-L9PH-Q9Q9-F?cat=292437> (letöltve: 2024. május 23.)

Blass Mór gyászjelentése I. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-6PDQ-52P?i=251&wc=M6W2-HMS%3A101520801%2C105897501&cc=1542666> (Letöltve: 2024. június 29.)

Blass Zsigmond és Loria Roza házassági anyakönyve <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-6R7Q-Q1X?i=10&cat=292437> (Letöltve: 2024. május 23.)

Blass Zsigmond gyászjelentése. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-DY29-B7V?i=87> (Letöltve: 2024. május 23.)

Blass Zsigmondné Lórián Roza halotti anyakönyve. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-YSZS-TG?i=74&cat=292437> (Letöltve: 2024. május 23.)

Kohn Mózes és Deutsch Malvina házassági anyakönyve

Címjegyzékek:

Adress-Kalender von Pest, Ofen und Alt-Ofen 1875.

Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1880-1881.

Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1882.

Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1883-1884.

Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1885-1886.

Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1888.

Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1890.

Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1891-1892.

Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1894.

Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1896-1897.

Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1898.

Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1899.

Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1900-1901.

Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1901-1902.

Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1902-1903.

Der Pesther Stadt- und Landbothe für das Königreich Ungarn, 1835.
Der Pesther Stadt- und Landbothe für das Königreich Ungarn, 1836.
Der Pesther Stadt- und Landbothe für das Königreich Ungarn, 1837.
Der Pesther Stadt- und Landbothe für das Königreich Ungarn, 1839.
Der Pesther Stadt- und Landbothe für das Königreich Ungarn, 1840.
Der Pesther Stadt- und Landbothe für das Königreich Ungarn, 1842.
Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1863.
Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1859.
Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1860.
Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1861.
Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1862.
Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1864.
Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1865.
Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1867.
Pesther und Ofner Wegweiser Kalender, 1838.
Pesther und Ofner Wegweiser Kalender, 1839.
Pesther und Ofner Wegweiser Kalender, 1840.
Pesther und Ofner Wegweiser Kalender, 1842.
Pesther und Ofner Wegweiser Kalender, 1845.
Pesther und Ofner Wegweiser Kalender, 1846.
Pesther und Ofner Wegweiser Kalender, 1846.
Pesther und Ofner Wegweiser Kalender, 1847.
Pesther und Ofner Wegweiser Kalender, 1849.
Pesther und Ofner Wegweiser Kalender, 1851.
Pesther und Ofner Wegweiser Kalender 1852

Levéltári források:

HU BFL IV. 1402. b 1897. 15. Balázs Mór címertervének módosítására vonatkozó iratok.
HU BFL IV. 1402. b 1896. 1194. *Ua.*
HU BFL IV. 1402. b 1896. 1487 *Ua.*
HU BFL IV. 1402. b 1896. 1607 *Ua.*

HU BFL VII. 11.c. 1908. Ö 402. 79/1897. Balázs Mór hagyatéki ügye

HU BFL VII. 11.d.1897.v.I0075 Balázs Mór végrendelete

HU BFL VII.202. 1897 1392 Morzsányi Károly meghatalmazása Balázs Mórné özv. Deutsch Malvina nevében való eljárásra

HU HJA I-3-2. Dohány utcai zsinagóga ülésnyilvántartásai, 1854–1950,

HU HJMA I-1-08 Pesti zsidó hitközség összeírása 1833

HU HJMA I-1-09 Pesti zsidó hitközség összeírása 1836

HU HJMA I-1-10 Pesti zsidó hitközség összeírása 1838

HU HJMA I-1-11 Pesti zsidó hitközség összeírása 1840

HU HJMA I-1-13 Pesti zsidó hitközség összeírása 1844

HU HJMA I-1-15 Pesti zsidó hitközség összeírása 1846

HU HJMA I-1-01 Pesti zsidó hitközség összeírása 1820

HU HJMA I-1-16 Pesti zsidó hitközség összeírása 1853, mutató

HU HJMA II-2-1-02 Pesti zsidók összeírása 1857

HU HJMA II-2-1-03 Pesti zsidók összeírása 1857

HU HJMA II-2-1-04 Pesti zsidók összeírása 1857

HU HJMA II-2-1-12 Pesti zsidók összeírása 796-1058-ig, 1869,

Folyóiratok:

Budapesti Közlöny 1870 december 13. 67817. számú cégbejegyzés

Egyenlőség 1896. június 12.

Politikai Ujdonságok 1858. április 8. 14. szám 162.

Politikai Ujdonságok 1865. május 3. 18. szám

Sürgöny 1864. június 2.

Sürgöny 1866. január 24.

Felhasznált irodalom

1. Chevra Kadisa. Magyar Zsidó Lexikon (szerk. Újvári Péter), Budapest, 1929. 838.
2. Faragó 1994.= Faragó Éva: Budapesti cím-és lakásjegyzékek. In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve 1988-1989-1990. 1994.
3. Gonda 1992.= Gonda László: A zsidóság Magyarországon 1526-1945, Századvég, Budapest, 1992.
4. Gyurgyák 2001.= Gyurgyák János: A zsidókérdés Magyarországon, Osiris, Budapest, 2001.

5. Halmos 2004.= Halmos Károly: A Hatvany-Deutsch dinasztia In.: Sebők Marcell (Szerk.): Sokszínű kapitalizmus Pályaképek a magyar tőkés fejlődés aranykorából, HVG Kiadó, Budapest, 2004.
6. Horváth 2008. = Horváth J. András: Ráth Károly. In.: Feisztl Ferenc (Szerk.): A főváros élén: Budapest főpolgármesterei és polgármesterei, 1873-1950., Napvilág Kiadó, Budapest, 2008.
7. Jalsovszky-Tomsics-Toronyi 2014.= Jalsovszky Katalin - Tomsics Emőke - Toronyi Zsuzsanna (Szerk.): A magyar zsidóság képes története, Budapest, Vince Kiadó, 2014.
8. Kálmán 2010.= Kálmán Kálmán: A Dohány utcai Zsinagóga és orgonája építése, felújítása (1854-1996). In: Lancz Kft (szerk): A Dohány utcai Zsinagóga 150 éve. Tudományos konferencia a Dohány utcai Zsinagógáról 2010. május 2-3.
9. Katus 2021.= Katus László: A Modern Magyarország születése: Magyarország története 1711-1914, Kronosz Kiadó, Pécs, 2021.
10. Kirschenheuter1930.= Kirschenheuter Ferenc: Régi könyv egy pesti vakról, Siketnémák és Vakok Oktatásügye, 32, (1930) 3-4, szám 91.
11. Komoróczy 2012a= Komoróczy Géza: A zsidók története Magyarországon I. Kalligram, Pozsony, 2012.
12. Komoróczy 2012b= Komoróczy Géza: A zsidók története Magyarországon II. Kalligram, Pozsony, 2012.
13. Kövér 1997.= Kövér György: Nagy vagyonok legendárium. Café Babel 1997. 7. évf. 23. sz. 13-34.
14. Leányfalusi-Nagy 2006.= Leányfalusi Károly – Nagy Ádám: A korona-fillér pénzrendszer. Budapest, 2006.
15. McCagg 1985a.= McCagg, William O: A főbb vitapontok Fontos-e a zsidó nemesség?, In: Zsidókérdés Kelet- és Közép-Európában. Fejlődés-Tanulmányok Regionális sorozat 3, ELTE ÁJK Tudományos Szocializmus Tanszék, Budapest, 1985.
16. McCagg 1985b.=McCagg, William O: A sikerhez vezető út, In: Zsidókérdés Kelet- és Közép-Európában. Fejlődés-Tanulmányok Regionális sorozat 3, ELTE ÁJK Tudományos Szocializmus Tanszék, Budapest, 1985.
17. McCagg 1992.= McCagg, William O: Zsidóság a Habsburg Birodalomban 1670-1918., Cserépfalvi, Budapest, 1992.
18. Merczi 1994.= Merczi Miklós: Balázs Mór tevékenysége a budapesti közlekedésben, A Közlekedési Múzeum Évkönyve, 1994. 131-140.
19. Pesti Izraelita Hitközség. Zsidó Lexikon (szerk): Újvári Péter 1929. 701.
20. Sisa 2006.= Sisa József: A turai Schossberger-kastély az újabb kutatás tükrében. Ars Hungarica, 2006. (34. évf.) 1. sz. 265.
21. Varga 1983.= Varga László: Egy finánc-tőkés karrier. A Weiss-család és Weiss Manfréd. Történelmi szemle, 1983. 26. évf. 1. sz. 36-66.
22. Zsigmond 2018.= Zsigmond Gábor: Balázs Mór élete és munkássága, Közlekedés és technikátörténeti szemle 1, 63-83.
23. Zsigmond 2024.= Zsigmond Gábor: „175 éve született Balázs Mór”, Honismeret, 2024.19-26.